

Η ΜΙΚΡΟΦΩΤΟΓΡΑΦΗΣΙΣ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΤΟΥ FOREIGN OFFICE
ΑΦΟΡΩΝΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΕΩΤΕΡΑΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ

ΥΠΟ

ΕΛΕΥΘ. ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ

Πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω ὑμῖν ἔκθεσιν περὶ τῆς εἰς Λονδὶνον ἀποστολῆς μου κατὰ τὸ διάστημα ἀπὸ 18 Ἀυγούστου μέχρις 22 Σεπτεμβρίου 1963.

Ἡ ἀποστολὴ αὕτη, πραγματοποιηθεῖσα κατόπιν ἀποφάσεως τῆς Συγκλήτου¹, ληφθείσης τῇ εἰσηγήσει τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ (I.A.N.E.), σκοπὸν εἶχε τὴν ἐπιλογὴν καὶ μικροφωτογράφησιν ἐγγράφων τοῦ Foreign Office ἀναφερομένων εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τοῦ 1821 καὶ ἐξῆς. Ἡ μικροφωτογράφησις τοιούτων ἐγγράφων ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ Foreign Office ἀποτελεῖ τμήμα γενικωτέρου προγράμματος μικροφωτογραφήσεων ἐγκριθέντος ὑπὸ τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀποβλέποντος δὲ εἰς τὴν συστηματικὴν συγκέντρωσιν καὶ ἐπεξεργασίαν ξένου ἀρχειακοῦ ὕλικου τὸ ὁποῖον θὰ ᾔτο χρήσιμον ὡς πηγὴ διὰ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν μας².

Αἱ ξέναι ἀρχειακαὶ πηγαὶ προσέβλυσαν κατὰ καιροὺς τὸ ἐνδιαφέρον πολλῶν ἐρευνητῶν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἱστορίας, οἵτινες εἴτε ἤντηλσαν ἐξ αὐτῶν ἀξιόλογον ὕλικον διὰ τὰς μελέτας των³ εἴτε ἐξῆραν τὴν σημασίαν των⁴. Σήμερον, ἀφ' ἐνὸς ἡ ἀνάγκη ἀνανεώσεως τῆς ἐθνικῆς μας αὐτογνωσίας, καὶ δὴ ἐντὸς πλαισίων περισσότερον εὐρωπαϊκῶν, ἀνάγκη ἦτις κατέστη ἐπιτακτικωτέρα μετὰ τὴν σύνδεσιν τῆς χώρας μας μετὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Οἰκονομικὴν Κοινότητα⁵, ἀφ'

¹ Συνεδρίαί 719)3-4-63, 720)24-4-63 καὶ 723)21-6-63.

² Βλ. τὰ πρακτικὰ τῆς ἐπ' ἀριθ. 27)14-12-62 συνεδρίας τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ I.A.N.E. ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ ἀπὸ 4-12-62 ὑπόμνημα τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ I.A.N.E. πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν.

³ Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρονται ἐνταῦθα τὰ ἐξῆς δύο ἔργα τὰ ὁποῖα ἐσηγορήθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς ξένον ἀρχειακὸν ὕλικον περὶ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ: *E. Driault - M. Lhéritier, Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours*, Παρίσιοι 1925-26, τόμοι 5· *C. W. Crawley, The question of Greek Independence...*, Cambridge 1930.

⁴ Βλ. π.χ. Σ. π. Παππᾶ (ἀνακοίν. Κ. Ἀμάντιου), «Τὰ ἔγγραφα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ *Quai d'Orsay*», Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. Ζ' (1932), σ. 150· Μ. Σακελλάρειον, «Νεοελληνικὲς ἱστορικὲς οὐνοδέες», Νέα Ἑστία, τόμ. ΛΓ' (1943a), σ. 810· Μ. Σακελλάρειον, «Πηγὲς τῆς νέας ἑλληνικῆς ἱστορίας...», Νέα Ἑστία, τόμ. ΛΘ' (1946a), σσ. 109, 158-161· Μ. Σακελλάρειον, «Τὰ ἀγγλικὰ ἀρχεῖα καὶ ἡ νέα ἑλληνικὴ ἱστορία», Νέα Ἑστία, τόμ. Μ' (1946β), σσ. 654-656· Ἐ. Πρωτοψάλτη, «Προβλήματα τῶν ἑλληνικῶν ἀρχείων», ἐφημ. Καθημερινή, 2, 3 καὶ 6 Ὀκτωβρίου 1953· Ν. Τωμαδάκη, «Περὶ ἀρχείων ἐν Ἑλλάδι καὶ τῆς ἀρχειακῆς ὑπηρεσίας», Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος, τόμ. ΙΑ' (1956), σσ. 24-25· καὶ Δ. Ζακυνθινόυ, Ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1962, σ. 26.

⁵ Πβλ. Ἰω. Πεσματζίλογον, Ἡ σύνδεσις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος, Ἀθήναι 1962, σσ. 18-19.

έτερον δὲ αἱ δυνατότητες τὰς ὁποίας ἐδημιούργησε τὸ μικροφίλμ¹ ἦτο φυσικὸν νὰ στρέφον τὴν προσοχὴν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν πρὸς τὸ ὀγκῶδες καὶ πολύτιμον ὕλικὸν τῶν ξένων κρατικῶν ἀρχείων καὶ νὰ τὴν ὀδηγήσουν εἰς τὴν ἀπόφασιν ἀξιοποιήσεως τῶν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ ἀναφερομένων στοιχείων των. Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν δὲν εἶναι ἡ πρώτη ἡ ὁποία ἐπιχειρεῖ ἀξιοποιῆσαι ξένου ἀρχεῖακοῦ ὕλικου διὰ μαζικῆς μικροφωτογραφήσεως αὐτοῦ. Τοιαύτας μικροφωτογραφήσεις ἐνήργησαν ἤδη πλείστα πνευματικά ἰδρύματα ἢ ἄλλοι ὀργανισμοὶ τῆς ἀλλοδαπῆς². Εἰδικὴ μνεῖα πρέπει νὰ γίνῃ τοῦ βελγικοῦ προγράμματος μικροφωτογραφήσεων, τὸ ὁποῖον πολλὰς ὁμοιότητας παρουσιάζει πρὸς τὸ ἡμέτερον³.

Θὰ ἐπεθύμουν ἰδιαίτερος νὰ ἐξάρω τὴν προθυμίαν μεθ' ἧς ὁ Διευθυντὴς (Keeper) τοῦ Public Record Office κ. S. S. Wilson καὶ ὁ Ὑποδιευθυντὴς (Deputy Keeper) κ. H. C. Johnson ἐξήτασαν τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀποστολὴν μου προβλήματα καὶ ἔθεσαν εἰς τὴν διάθεσίν μου τὰ ἀπαιτούμενα μέσα διὰ τὴν ἐντὸς βραχέος χρόνου μελέτην τοῦ ὀγκώδους ὕλικου, ἀποτελουμένου ἐξ ἑκατοντάδων τόμων, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ διεξέλθω. Εἰς τὴν ἐργασίαν μου ταύτην προθύμως μὲ ἐβοήθησαν ἐπίσης πάντες οἱ ἀρμόδιοι ὑπάλληλοι τοῦ Public Record Office, μάλιστα δὲ ἡ δ. D. H. Gilford καὶ οἱ κ.κ. D. B. Wardle, A. M. Harris καὶ R. D. Farmer.

ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ FOREIGN OFFICE

Ἐκ τῶν ἐν τῷ Public Record Office (P.R.O.) ἀποκειμένων ἐγγράφων, κύριον ἀντικείμενον τῆς ἐρευνῆς μου ἀπετέλεσαν τὰ ἀνήκοντα εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Foreign Office.

Τὰ ἀρχεῖα τοῦ Foreign Office (F.O.) περιλαμβάνουν ἐγγραφα διαφόρων κατηγοριῶν, αἱ σπουδαιότεραι τῶν ὁποίων, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἡμέτερον πρόγραμμα μικροφωτογραφήσεων, εἶναι αἱ ἐξῆς: General Correspondence (Γενικὴ Ἀλληλογραφία)· Embassy and Consular Archives (Πρεσβευτικὰ καὶ Προξενικὰ Ἀρχεῖα)· Confidential Print (Ἐμπιστευτικὰ Ἐντυπα).

Ἡ General Correspondence περιλαμβάνει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Foreign Office: μετὰ τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ Βρετανῶν διπλωματικῶν καὶ προξενικῶν ἀντιπροσώπων· μετὰ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ξένων διπλωματικῶν καὶ προξενικῶν ἀντιπροσώπων· μετὰ ἄλλων βρετανικῶν ὑπηρεσιῶν μετὰ ἰδιωτῶν κλπ. Ἐπειδὴ τὸ ὕλικόν τῆς General Correspondence προέρχεται ἀπὸ τὸ κεντρικὸν ἀρχεῖον τοῦ Foreign Office, εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην εὐρίσκει τις τὰ σχέδια μὲν τῶν ὑπὸ τοῦ Foreign Office ἀποσταλείσων ὀδηγῶν κ.ἄ. ἐγγράφων πρὸς τοὺς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ Βρεταννοῦς διπλωματικοὺς καὶ προξενικοὺς ἀντιπροσώπους, τὰ π ρ ο τ ὁ τ υ π α δὲ τῶν ὑπὸ τῶν τελευταίων πρὸς τὸ Foreign Office ἀποσταλείσων ἐκθέσεων. Ἐκτὸς τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων, ἡ General

¹ Τὸ 1932 ὁ Σπ. Παπᾶς (ξ.ἄ.) μεθ' ὑπερηφανείας ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν διὰ τοῦ Κ. Ἀμάντου τὴν ἀπόφασιν τοῦ τότε Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Μιχαλακοπούλου περὶ φωτογραφήσεως πενήκοντα περὶ τοῦ ἐγγράφων ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Quai d'Orsay. Σήμερον διὰ τοῦ μικροφίλμ δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἀποτύπωσις χιλιάδων ἐγγράφων ἢ καὶ δλοκλήρων ἀρχείων.

² Βλ. π. χ. L. K. B o r n, *British manuscripts project: A checklist of the microfilms prepared in England and Wales for the American Council of Learned Societies, Washington (Library of Congress) 1955* καὶ *Archivum*, τόμ. Α' (1951), σσ. 84-85, τόμ. Γ' (1953), σσ. 90-91, τόμ. Θ' (1959), σσ. 121-123, καὶ *passim*.

³ Ἡ *Commission Royale d' Histoire* τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βελγίου εὐγενῶς ἀπέστειλε πρὸς τὸ I.A.N.E. τὰς σχετικὰς πρὸς τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἐκθέσεις, αἵτινες ἔχουν δημοσιευθῇ εἰς τὸ *Bulletin de la Commission Royale d' Histoire*, τόμ. CXVIII (1953) κέξ.

Correspondence περιλαμβάνει και ιδιωτικὰς ἐπιστολὰς ἀφορώσας εἰς ὑπηρεσιακὰ ζητήματα, σημειώματα κλπ.

Μέχρι τοῦ 1905 τὸ ὑλικὸν τῆς *General Correspondence* εἶναι κατὰ κανόνα ταξινομημένον πρῶτον κατὰ χώρας (σειράς), ἐκάστη τῶν ὁποίων ἔχει ἴδιον ἀριθμὸν (π.χ. ἡ σειρά *Greece* ἔχει τὸν ἀριθμὸν *F.O. 32*)· ἀκολουθῶς, ὅφ' ἐκάστην χώραν, κατὰ ἔτη· ἐν συνεχείᾳ, ὅφ' ἕκαστον ἔτος, κατὰ κατηγορίας, ἀναλόγως τοῦ ἀποστολέως, τοῦ παραλήπτου, τοῦ περιεχομένου κλπ. τῶν ἐγγράφων¹. τέλος δέ, ὅφ' ἐκάστην κατηγορίαν, κατὰ μῆνας καὶ ἡμέρας.

Πλὴν τοῦ κυρίου σώματος τῆς *General Correspondence*, ὑπάρχει διὰ τὴν μέχρι τοῦ 1905 περίοδον καὶ τὸ Συμπλήρωμα (*Supplement to General Correspondence*), τὸ ὑλικὸν τοῦ ὁποίου εἶναι ταξινομημένον ἐπίσης κατὰ χώρας κλπ.

Ἀπὸ τοῦ 1906 τὸ ὑλικὸν τῆς *General Correspondence* εἶναι ταξινομημένον πρῶτον κατὰ τομεῖς, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ σειράν μὲ ἴδιον ἀριθμὸν, ὅπως οἱ τομεῖς *Commercial* (Ἐμπορικὸς, *F.O. 368*), *Consular* (Προξενικὸς, *F.O. 369*), *Political* (Πολιτικὸς, *F.O. 371*) κ.ἄ.· ἀκολουθῶς, ὅφ' ἕκαστον τομέα, κατὰ ἔτη· ἐν συνεχείᾳ, ὅφ' ἕκαστον ἔτος, κατὰ χώρας ἢ θέματα (*cases*)· καὶ τέλος, ὅφ' ἐκάστην χώραν ἢ θέμα, κατὰ φακέλους (*files*). Διὰ τὰ πρωτόκολλα καὶ εὐρετήρια τῆς *General Correspondence* βλ. κατωτέρω.

Τὰ *Embassy and Consular Archives* περιλαμβάνουν τὴν ἀλληλογραφίαν τῶν διαφόρων βρεταννικῶν πρεσβειῶν καὶ προξενείων : μετὰ τοῦ *Foreign Office* μετ' ἄλλων βρεταννικῶν ὑπηρεσιῶν μετὰ τῆς κυβερνήσεως ἢ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν τοῦ κράτους εἰς τὸ ὁποῖον ἐδίδεσθαι ἐκάστη πρεσβεῖα ἢ ἕκαστον προξενεῖον μετὰ ιδιωτῶν κλπ. Εἰς τὰ *Embassy and Consular Archives* εὐρίσκει τις τὰ π ρ ο τ ὅ τ υ π α μὲν τῶν ὑπὸ τοῦ *Foreign Office* ἀποσταλῆσιν ὁδηγίων κ.ἄ. ἐγγράφων πρὸς τοὺς ἐν τῷ ἑξωτερικῷ Βρεταννοῦς διπλωματικούς καὶ προξενικούς ἀντιπροσώπους, τὰ σ χ έ δ ι α δὲ τῶν ὑπὸ τῶν τελευταίων πρὸς τὸ *Foreign Office* ἀποσταλῆσιν ἐκθέσεων. Πλὴν τῆς ἀλληλογραφίας τὰ *Embassy and Consular Archives* περιλαμβάνουν ἐπίσης πρωτόκολλα, βιβλία ἀντιγράφων (κόπιες), συλλογὰς ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων κλπ.

Τὸ ὑλικὸν τῆς κατηγορίας *Embassy and Consular Archives* εἶναι ταξινομημένον κατὰ πρεσβεῖας ἢ προξενεῖα εἰς αὐτοτελεῖς σειράς, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἔχει ἴδιον ἀριθμὸν. Π.χ. τὸ ἀρχειὸν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Βρεταννικῆς Πρεσβεῖας ἀποτελεῖ τὴν σειράν *F.O. 195*, τὸ δὲ ἀρχειὸν τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Βρεταννικοῦ Προξενείου τὴν σειράν *F.O. 294*. Περαιτέρω, ὅφ' ἐκάστην σειράν, ἢ ἀλληλογραφία εἶναι κατατεταγμένη κατὰ ἔτη· ἐν συνεχείᾳ, ὅφ' ἕκαστον ἔτος, ἀναλόγως τοῦ ἀποστολέως, τοῦ παραλήπτου, ἢ τοῦ περιεχομένου· τέλος δέ, κατὰ μῆνας καὶ ἡμέρας. Εἰς τινὰς περιπτώσεις τὸ ἀρχειὸν τῆς πρεσβεῖας καὶ τὰ ἀρχεῖα τῶν προξενείων μιᾶς χώρας ἔχουν ὑπαχθῇ εἰς τὴν αὐτὴν σειράν.

Τὸ *Confidential Print* εἶναι πλουσιωτάτη συλλογὴ ἐγγράφων, ἐκ τῶν σημαντικωτέρων τοῦ *Foreign Office*, τὰ ὁποῖα ἐξετυπώθησαν κατὰ καιροὺς εἰς περιορισμένον ἀριθμὸν ἀντιτύπων καὶ ἐκκυκλοφόρησαν ἐμπιστευτικῶς ἐντὸς τοῦ *Foreign Office*, μεταξὺ τῶν ὑπευθύνων διὰ τὴν ἑξωτερικὴν πολιτικὴν παραγόντων τῆς Βρεταννικῆς Κυβερνήσεως καὶ μεταξὺ τῶν ἀρμοδίων Βρεταννῶν

¹ Διὰ τὴν κατάταξιν τῶν ἐγγράφων τῆς *General Correspondence* ὅφ' ἕκαστον ἔτος βλ. *D. Thomas - L. Case, Guide to the diplomatic archives of Western Europe*, Φιλαδέλφεια 1959, σσ. 101-104.

διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ¹. Ἐμπιστευτικὰ ἔντυπα εὐρίσκει τις ἐν τῷ *Public Record Office* εἴτε μεμονωμένα μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τῆς *General Correspondence* καὶ τῶν ἐγγράφων τῶν *Embassy and Consular Archives* εἴτε κατὰ συλλογὰς, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ τμῆμα αὐτοτελοῦς σειρᾶς, ἀφορᾷ δὲ εἰς κράτος τι, εἰς γεωγραφικὴν τινα περιοχὴν (π.χ. *South - Eastern Europe*), ἢ εἰς θέμα τι.

Αἱ ἐν *Public Record Office* σειραὶ ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων εἶναι μὲν πλονσιώταται, πληρέστεραι εἶναι ἐν τούτοις αἱ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ *Foreign Office* (*Cornwal House, Stamford Street*) σειραί. Τὰ ἀπασχολήσαντά με προβλήματα περὶ ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων ἐμελέτησα ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ταύτῃ κατόπιν ἐιδικῆς ἀδείας.

ΟΔΗΓΟΙ, ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ, ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΑ ΚΑΙ ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Τὴν ἔρευναν ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ *Foreign Office* μεγάλως εὐκολύνουν τὰ ὑπάρχοντα ἔντυπα ἢ χειρόγραφα β ο η θ ή μ α τ α, ἥτοι ὁδηγοί, κατάλογοι, πρωτόκολλα, εὐρετήρια.

Ἐκ τῶν ὁ δ η γ ῶ ν ὁ σπουδαιότερος εἶναι ὁ ἐπίσημος *Guide to the contents of the Public Record Office* (ἐν τοῖς ἐξῆς διὰ τῆς λέξεως *Guide* βραχυγραφούμενος), τοῦ ὁποῖου τὸ εἰσαγωγικὸν τμῆμα ἐκκυκλοφόρησε τὸ 1949², τὰ ὑπόλοιπα δὲ τμήματα θὰ δημοσιευθοῦν λίαν προσεχῶς³. Ἐν τῷ *I.A.N.E.* κατέθεσα φωτογραφίας τοῦ περὶ *Foreign Office* κεφαλαίου (σσ. 123-164) τοῦ ὁδηγοῦ τούτου, ληφθείσας κατόπιν ἀδείας τοῦ *Public Record Office* ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα τυπογραφικὰ δοκίμια. Ἄλλοι χρήσιμοι ὁδηγοί, ὅπου εὐρίσκει τις καὶ σχετικὴν βιβλιογραφίαν, εἶναι: *V.H. Galbraith, An introduction to the use of the public records*, Ὁξφόρδη 1934· *D. H. Thomas-L. M. Case, Guide to the diplomatic archives of Western Europe*, Φιλadέλφεια 1959 (σσ. 98 κέξ.)⁴.

Ἐκ τῶν κ α τ α λ ό γ ω ν βασικὸν βοήθημα ἀποτελεῖ (α') ὁ ἐν τῇ σειρᾷ *Lists and Indexes* ὑπ' ἀριθμὸν *LII* τόμος, ὅστις ἔχει τὸν τίτλον *List of Foreign Office records to 1878* (Λονδῖνον, *H.M.S.O.*, 1929). Συνέχειαν τοῦ ἐντύπου τούτου καταλόγου ἀποτελοῦν οἱ ἐξῆς δακτυλογραφημένοι κατάλογοι, οἵτινες καλύπτουν τὴν μετὰ τὸ 1878 περίοδον: (β') *List of Foreign Office records 1879-1885*, τόμοι 2· (γ') *List of Foreign Office records 1886-1902*, τόμοι 4· (δ') *General Correspondence 1903-1905*· (ε') *List of addenda: Embassy and Consular Archives*, τόμοι

¹ Βλ. Ἐ. Π ρ ε β ε λ ά κ η, Τὰ βρετανικὰ κοινοβουλευτικὰ ἔγγραφα καὶ ἡ νεώτερη ἑλληνικὴ ἱστορία, 1801-1960, Θεσσαλονίκη 1960, σσ. 47-52.

² *Guide to the public records. Part I: Introduction*, Λονδῖνον (*H. M. Stationery Office*) 1949. Ὁ ὁδηγὸς οὗτος συντάχθη πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ γνωστοῦ ἀλλὰ πεπαλαιωμένου ὁδηγοῦ τοῦ *M. S. G i u s e p p i, A guide to the manuscripts preserved in the Public Record Office*, Λονδῖνον 1923-24, τόμοι 2.

³ Ἐδημοσιεύθησαν ἤδη εἰς δύο τόμους (Λονδῖνον, *H. M. Stationery Office*).

⁴ Ἐκτὸς τῶν ὁδηγῶν, διὰ μὲν τὴν ταξινόμησιν τῶν ἀρχείων τοῦ *Foreign Office* μέχει τοῦ 1905 βλ. καὶ *British documents on the origins of the War, 1898-1914*, τόμ. Ε', σσ. IX-X διὰ δὲ τὴν ταξινόμησιν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ 1906 κέξ. βλ. ἔ.ἀ σ. X, καὶ *Documents on British foreign policy, 1919-1939*, σειρὰν α', τόμ. Γ', σσ. VII-VIII. Ἄλλας χρήσιμους πληροφορίας βλ. εἰς *Archivum* τόμ. Ε' (1955), σσ. 192-193 καὶ τόμ. ΙΑ' (1961), σσ. 215-217.

3· (στ') *General Correspondence after 1905*· (ζ') *General Correspondence after 1905 : Political*¹.

Τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν Ἑλλάδα τμήματα τῶν ἀνωτέρω καταλόγων ὑπ' ἀριθ. α' - ε' ἐφωτογραφήθησαν, τὰ δὲ ἀφορῶντα εἰς τὰς λοιπὰς βαλκανικὰς χώρας καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν, καθὼς καὶ ὁλόκληροι οἱ κατάλογοι ὑπ' ἀριθ. στ' καὶ ζ' ἐμικροφωτογραφήθησαν. Αἱ φωτογραφίαι καὶ αἱ μικροταινίαι κατετέθησαν εἰς τὸ I.A.N.E.

Οἱ ἀνωτέρω κατάλογοι δίδουν πληροφορίας περὶ τῶν κατὰ τόμους ἢ φακέλους ὑποδιαίρέσεων τῶν ἀρχείων τοῦ *Foreign Office*, οὐχὶ ὁμῶς καὶ περὶ τῶν ἐπὶ μέρους ἐγγράφων. Π.χ. διὰ τὸν ὑπ' ἀριθ. 58 τόμον τῆς σειρᾶς F.O. 32 (*Greece*) τῆς *General Correspondence* σημειοῦται εἰς τὸν οἰκείον κατάλογον : 1836 Jan. - March. From Sir Edmund Lyons.

Διὰ τὰ ἐπὶ μέρους ἔγγραφα πληροφορίας εὐρίσκει τις εἰς τὰ ἀνέκδοτα ὑπηρεσιακὰ πρωτόκολλα καὶ εὐρετήρια τοῦ *Foreign Office*.

Διὰ τὰ ἔγγραφα τῆς *General Correspondence* ὑπάρχουν τὰ πρωτόκολλα (*registers*) τῆς σειρᾶς F.O. 566, τὰ ὅποια καλύπτουν τὴν περίοδον 1817-1911² (τόμοι 1081). Ἐκαστον πρωτόκολλον καλύπτει ἀλληλογραφίαν ἀφορῶσαν εἰς ὠρισμένην χώραν, ὠρισμένην περίοδον καὶ ὠρισμένην κατηγορίαν ἐγγράφων (διπλωματικῶν, προξενικῶν, ἐμπορικῶν κ.τ.δ.). Π.χ. τὸ πρωτόκολλον ὑπὸ τὰ στοιχεῖα F.O. 566)209 - Ind. 22898 ἀναφέρεται εἰς ἀλληλογραφίαν διπλωματικὴν τῶν ἐτῶν 1834-1839 ἀφορῶσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Διὰ τὰ ἔγγραφα τῆς *General Correspondence* ὑπάρχουν ἐπίσης τὰ πρωτόκολλα τῆς σειρᾶς F.O. 802, τὰ ὅποια προσφάτως μετεφέρθησαν ἀπὸ τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ *Foreign Office* εἰς τὸ *Public Record Office*. Τὰ πρωτόκολλα αὐτά, τὰ ὅποια καλύπτουν τὴν περίοδον 1810-1890, συνετάχθησαν ὀλίγον μετὰ τὸ 1890, μετὰ γενομένην ἐκκαθάρισιν καὶ ἀνακατάταξιν τῶν ἀρχείων τοῦ *Foreign Office*. Εἰς τὸ *Public Record Office* ὑπάρχουν καὶ μικροταινίαι τῶν πρωτοκόλλων αὐτῶν ὑπὸ τὰ στοιχεῖα F.O. 605³.

Ἀπὸ ἀπόψεως ἀλφαβητικῶν εὐρετηρίων τὰ ἔγγραφα τῆς *General Correspondence* καλύπτονται ἀπὸ τὰ εἰς τὴν σειρὰν F.O. 802 ὑπαγόμενα εὐρετήρια, τὰ ὅποια παραπέμπουν εἰς τὰ πρωτόκολλα τῆς σειρᾶς αὐτῆς (1810 - 1890)· καὶ ἀπὸ τὰ εὐρετήρια τῆς σειρᾶς F.O. 738 (τόμοι 43)⁴, τὰ ὅποια παραπέμπουν εἰς τὰ πρωτόκολλα τῆς σειρᾶς F.O. 566 τῶν ἐτῶν 1891-1905.

Ἐν τῷ *Public Record Office* ὑπάρχει δακτυλογραφημένος κατάλογος⁵ τῶν εἰς τὴν *General Correspondence* ἀφορῶντων πρωτοκόλλων καὶ εὐρετηρίων τῶν σειρῶν F.O. 566, F.O. 605, F.O. 738 κ.ἄ. Τὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν ἀναφερόμενα τμήματα τοῦ καταλόγου τούτου ἐφωτογραφήθησαν, αἱ δὲ φωτογραφίαι κατετέθησαν εἰς τὸ I.A.N.E.

¹ Ἐκ τῶν καταλόγων τούτων ὁ μὲν πρῶτος, ὅστις εἶναι ἐξηντηλμένος, πρόκειται νὰ ἐπανεκδοθῇ, οἱ δὲ λοιποὶ νὰ ἐκδοθῶν ὑπὸ τῆς *Kraus Reprint Corporation* (16 East 46th Street, New York, 17, N.Y., U.S.A.).

² Διὰ τὴν περίοδον 1911-1919 βλ. *Guide*, σ. 128.

³ *Guide*, σ. 128.

⁴ Τὰ πρωτότυπα τῶν εὐρετηρίων τῆς σειρᾶς F.O. 738 εὐρίσκονται εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ *Foreign Office*. Ἐν *Public Record Office* ὑπάρχουν φωτοαντίγραφα τῶν εὐρετηρίων τούτων.

⁵ Ὁ κατάλογος οὗτος ἔχει τὸν τίτλον : *Public Record Office. List of foreign records*, ἐπὶ δὲ τῆς ράχεως : *Foreign Office. Registers of correspondence*.

Διὰ τὰ διάφορα πρεσβευτικά καὶ προξενικά ἀρχεῖα (*Emhassy and Consular Archives*) ὑπάρχουν ἐπίσης, ὡς ἤδη ἐλέγχθη (σ. 716), πρωτόκολλα. Περὶ τῶν πρωτοκόλλων αὐτῆς τῆς κατηγορίας τῶν ἀφορῶντων εἰς τὴν Ἑλλάδα βλ. κατωτέρω.

Διὰ τὰς σειρὰς τῆς ἐν *Public Record Office* συλλογῆς ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων¹ ὑπάρχει δακτυλογραφημένος κατάλογος ὑπὸ τὸν τίτλον *Foreign Office. List of confidential prints*. Ἐπίσης ὑπάρχει ἐντυπος κατάλογος καὶ εὑρετήριον (ἐξηγητήμενα) τῶν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ *Foreign Office* σειρῶν ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων ὑπὸ τοὺς ἐξῆς τίτλους: *List of confidential papers relating to foreign affairs, arranged in order of countries, Nos. 1 to 10,000*, ἄνευ τόπου καὶ ἔτους ἐκδ. καὶ *Index to confidential print, Nos. 1 to 10,000*, ἄνευ τόπου καὶ ἔτους ἐκδ. Τὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὰ λοιπὰ βαλκανικὰ κράτη καὶ τὴν Τουρκίαν ἀναφερόμενα τμήματα τῶν ἀνωτέρω δύο καταλόγων καὶ τοῦ εὑρετηρίου ἐφωτογραφήθησαν, αἱ δὲ φωτογραφίαι κατετέθησαν εἰς τὸ *I.A.N.E.* Ἐπίσης ἐφωτογραφήθη ὁ κατάλογος ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων (1874-1892) τῆς σειρᾶς *F.O. 287*, τὰ ὅποια ἀπετέλουν ἄλλοτε τμήμα τῶν ἀρχείων τῆς ἐν Ἀθήναις Βρετανικῆς Πρεσβείας, ἀφοροῦν δὲ εἰς θέματα τῆς *ΝΑ* Ἐδρώπης καὶ τῆς Αἰγύπτου.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΕΡΙ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΕΝ ΤΟΙΣ ΑΡΧΕΙΟΙΣ ΤΟΥ FOREIGN OFFICE

Αἱ *σειραὶ* εἰς τὰς ὁποίας ἔχει ὑποδιαιεθῇ τὸ ὕλικόν τοῦ *Foreign Office* —πλὴν τοῦ ὕλικου τῶν ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων, περὶ τοῦ ὁποίου βλ. κατωτέρω— θὰ ἠδύναντο νὰ ἀποτελέσουν τὰς ἐξῆς κατηγορίας ἀπὸ ἐλληνικῆς ἀπόψεως: α') *σειραὶ* περιέχουσai συμπαγῆς ὕλικὸν ἀναφερόμενον ἐν τῷ συνόλῳ του εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου ἐλληνισμοῦ· β') *σειραὶ* περιέχουσai ὕλικὸν ἐν μέρει μὲν μόνον ἀναφερόμενον εἰς τὸ θέμα τοῦτο, ἀποτελοῦν ὅμως διακεκριμένα σύνολα (π.χ. τόμους) ἐντὸς τοῦ ὑπολοίπου ὕλικου ἐκάστης *σειρᾶς*· γ') *σειραὶ* τῶν ὁποίων τὸ ὕλικόν τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου ἐλληνισμοῦ εἶναι περιορισμένον καὶ διάσπαρτον· καὶ δ') *σειραὶ* τῶν ὁποίων τὸ ὕλικόν εἶναι ἄσχετον πρὸς τὸ θέμα τοῦτο.

Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἡμέτερον πρόγραμμα μικροφωτογραφίσεων παρουσιάζουν αἱ *σειραὶ* τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας κατηγορίας, διότι τὸ ὕλικόν αὐτῶν προσφέρεται εὐκολώτερον πρὸς μικροφωτογράφησιν, μὴ προϋποθέτον ἐπιλογὴν κατ' ἔγγραφον. Τοιαύτην ἐπιλογὴν προϋποθέτουν αἱ *σειραὶ* τῆς τρίτης κατηγορίας.

ΣΕΙΡΑΙ ΤΟΥ FOREIGN OFFICE ΕΝ ΤΩ ΣΥΝΟΛΩ ΤΩΝ ΑΦΟΡΩΣΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ἐκ τῶν *σειρῶν* τῆς κατηγορίας ταύτης αἱ σπουδαιότεραι εἶναι ἡ *F.O. 32* καὶ ἡ *F.O. 286*. *F.O. 32: Greece (General Correspondence), 1827-1905*, τόμοι 770. Ἡ *σειρὰ* αὕτη περιλαμβάνει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ *Foreign Office*: μετὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Βρετανικῆς Πρεσβείας· μετὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι βρετανικῶν προξενείων· μετ' ἄλλων βρετανικῶν ὑπηρεσιῶν· μετὰ τοῦ ἐν Λονδίνῳ Ἑλληνος διπλωματικοῦ ἀντιπροσώπου· μετὰ ἰδιωτῶν κλπ. Εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν ταύτην εὐρίσκονται πληροφορίες πλούσιαι καὶ συστηματικαὶ διὰ τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν καὶ τὸν δημόσιον βίον τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1827 μέχρι τοῦ 1905. Ἡ ἱστορία τῶν γεγονότων, ἡ δρᾶσις τῶν προσώπων, ἡ ἐξέλιξις τῶν θεσμῶν, ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις, ἡ διεθνὴς θέσις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ὥς

¹ Βλ. *Guide*, σσ. 154-158.

ἄνω περίοδον δύνανται ἄριστα νὰ διαφωτισθοῦν ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἐγγράφων τῆς σειρᾶς F.O. 32. Συνέχειαν τοῦ ὑλικοῦ τοῦ μέχρι τοῦ 1905 ὑπαχθέντος εἰς τὴν σειρὰν ταύτην εὐρίσκει τις κυρίως εἰς τὰς σειρὰς F.O. 371, F.O. 369 καὶ F.O. 368, αἵτινες καλύπτουν τὴν ἀπὸ τοῦ 1906 κέξ. περίοδον (βλ. κατωτέρω).

Σπονδαῖον βοήθημα διὰ τὴν ἀνίχνευσιν τῶν ἐγγράφων τῆς σειρᾶς F.O. 32 ἀποτελοῦν τὰ οἰκεῖα πρωτόκολλα τῆς σειρᾶς F.O. 566 (βλ. ἀνωτ. σ. 718), ἧτοι τόμοι 24 (1817-1905), ὑπὸ τὰ στοιχεῖα F.O. 566)207 (Ind. 22896) - F.O. 566)222 (Ind. 22911) καὶ F.O. 566)773 (Ind. 24956) - F.O. 566)780 (Ind. 24963).

Ἔτερον βοήθημα διὰ τὴν σειρὰν F.O. 32 ἀποτελοῦν τὰ οἰκεῖα πρωτόκολλα καὶ εὐρετήρια τῆς σειρᾶς F.O. 802 ἢ F.O. 605 (μικροταινίαι—βλ. ἀνωτέρω σ. 718) ὑπὸ τὰ στοιχεῖα F.O. 802)264 (F.O. 605)105) - F.O. 802)275 (F.O. 605)108). Τὰ πρωτόκολλα ταῦτα καλύπτουν τὴν περίοδον 1828-1890 καὶ ἀποτελοῦνται ἐκ 12 τόμων (περίπου 6.000 σελίδων) ἢ 4 ταινιῶν τῶν 100 ποδῶν. Ὁ τελευταῖος τόμος καὶ μέρος τοῦ προτελευταίου εἶναι εὐρετήρια.

Διὰ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀφορώσαν ἀλληλογραφίαν τῆς περιόδου 1891-1905 ὑπάρχει τὸ εὐρετήριο F.O. 738)20 (Ind. 26246—εἰς τόμος), ἀπὸ τὸ ὁποῖον γίνονται παραπομπαὶ εἰς τοὺς οἰκειούς τόμους (Diplomatic) τῶν πρωτοκόλλων τῆς σειρᾶς F.O. 566 (βλ. ἀνωτέρω σ. 718).

F.O. 286 : Greece (Embassy & Cons. Archives), 1813-1912, τόμοι 557¹. Ἡ σειρὰ αὐτὴ περιλαμβάνει τὴν ἀλληλογραφίαν τῆς ἐν Ἀθήραις Βρεταννικῆς Πρεσβείας : μετὰ τοῦ Foreign Office μετὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι προξένων μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Βρεταννικῆς Πρεσβείας μετὰ τῶν βρεταννικῶν ἀρχῶν τῶν Ἰονίων Νήσων μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως μετὰ ἰδιωτῶν κλπ. Τὸ ὑλικὸν τῆς σειρᾶς F.O. 286 εἶναι κατὰ μέγα ποσοστὸν τὸ αὐτὸ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον μὲ τὸ ὑλικὸν τῆς σειρᾶς F.O. 32 (βλ. ἀνωτέρω σσ. 715-716).

Διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 1860 περίοδον ὑπάρχον πρρωτόκολλα τὰ ὁποῖα βοηθοῦν εἰς τὴν ἀνίχνευσιν τοῦ ὑλικοῦ τῆς σειρᾶς F.O. 286. Τὰ πρωτόκολλα αὐτὰ ἀποτελοῦν ἰδίαν σειρὰν (τόμοι 10 μέχρι τοῦ 1912, 19 μέχρι τοῦ 1920) ὑπὸ τὰ στοιχεῖα F.O. 381)1 (Ind. 18769) - F.O. 381)19 (Ind. 18787).

Ἄλλαι σειραὶ ἐν τῷ συνόλῳ των ἀφορῶσαι εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ εἶναι αἱ ἀποτελούμεναι ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῶν βρεταννικῶν προξενείων τῶν ἐγκατεστημένων εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ εἰς ἀλυστρώτους ἑλληνικὰς περιοχὰς τῆς Ὀθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας. Αἱ σημαντικώτεραι² τῶν σειρῶν τούτων εἶναι αἱ ἑξῆς :

F.O. 582 : Piraeus and Athens (Emb. & Cons. Archives), 1841-1879, τόμοι 7 (βιβλία ἀντιγράφων).

F.O. 329 : Cyprus (Emb. & Cons. Archives), 1784-1878, τόμοι 16 (ἀρχεῖα Προξενίου Λάρακος).

¹ Ἡ σειρὰ F.O. 286 συνεχίζεται καὶ μετὰ τὸ 1912, ἀριθμεῖ δὲ μέχρι τοῦ 1937 τόμους 1145. Εἰς τοὺς ἐρευνητὰς ἐπιτρέπεται σήμερον (1963) νὰ χρησιμοποιήσουν μόνον τὸ μέχρι τοῦ 1912 ὑλικὸν τῆς, συμφώνως πρὸς ἀρχήν, ἰσχύουσαν καὶ διὰ τὰ λοιπὰ ἀρχεῖα τοῦ Foreign Office, καθ' ἣν εἰς τὴν ἐρευναν διατίθενται ἐκάστοτε ἔγγραφα οὐχὶ νεώτερα τῶν πενήτηκοντα ἐτῶν. Τὰ ἔγγραφα τῆς σειρᾶς F.O. 286 εὐρίσκονται εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Public Record Office ἐν Ashridge (Hertfordshire), ἐκεῖθεν δὲ μεταφέρονται πρὸς μελέτην εἰς Λονδῖνον. Ἐπειδὴ τὸ ὑλικὸν τῆς σειρᾶς ταύτης τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἀναδιφῇσθαι ἦτο ὀγκώδες, μέγα μέρος αὐτοῦ διεξήλθεν ἐν Ashridge.

² Ἄλλας σειρὰς βλ. εἰς Guide, σσ. 149-150.

F.O. 294 : *Salonika (Emb. & Cons. Archives)*, 1852-1915, δεσμίδες 53 (άλληλογραφία).

F.O. 295 : *Salonika (Emb. & Cons. Archives)*, 1856-1914, τόμοι 25 (βιβλία αντιγράφων).

F.O. 296 (*Ind. 14311-14315*) : *Salonika (Emb. & Cons. Archives)*, 1890-1914, τόμοι 5 (πρωτόκολλα άλληλογραφίας του Προξενείου με την Πρεσβείαν Κωνσταντινουπόλεως, τὰ ύποπροξενεία, τὰς τοπικάς ἀρχάς κλπ.).

F.O. 297 : *Salonika (Emb. & Cons. Archives)*, 1883-1911, τόμοι 3 (ποικίλα : εκθέσεις, σημειώσεις, έμπιστευτικά έντυπα κλπ.).

Ένταυθα πρέπει τέλος νά αναφερθοῦν αἱ ἐξῆς περὶ Ἰονίων Νήσων σειραί :

F.O. 42 : *Ionian Islands (General Correspondence)*, 1778-1820, τόμοι 17.

F.O. 348 : *Ionian Islands (Emb. & Cons. Archives)*, 1793-1813, τόμοι 7 (βιβλία αντιγράφων).

ΣΕΙΡΑΙ ΤΟΥ FOREIGN OFFICE ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΥΣΑΙ ΚΕΧΩΡΙΣΜΕΝΩΣ
ΚΑΤΑΤΕΤΑΓΜΕΝΟΝ ΥΛΙΚΟΝ ΠΕΡΙ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ ἐξῆς κυρίως σειραί :

F.O. 78 : *Turkey (General Correspondence)*, 1780-1905, τόμοι 5490. Ἡ σειρά αὕτη περιλαμβάνει τὴν άλληλογραφίαν τοῦ Foreign Office μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Βρετανικῆς Πρεσβείας, μετὰ τῶν ἐν τῇ Ὁθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ βρετανικῶν προξενείων κλπ. (βλ. ἄνωτέρω σ. 715). Πρὸς μικροφωτογράφησιν προσφέρονται κυρίως οἱ τόμοι οἱ ὅποιοι περιέχουν ἀποκλειστικῶς άλληλογραφίαν τοῦ Foreign Office μετὰ τῶν βρετανικῶν προξενείων τῶν εὐρισκομένων εἰς ἀντρώπους ἐλληνικάς περιοχὰς τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ὅπως π.χ. τὸ Προξενεῖον Θεσσαλονίκης μέχρι τοῦ 1912. Διὰ τοὺς τόμους οἱ ὅποιοι δὲν περιέχουν ἀποκλειστικῶς τοιοῦτο ὕλικόν ἀπατεῖται βεβαίως ἐπιλογὴ τῶν ἐγγράφων των.

F.O. 195 : *Turkey (Emb. & Cons. Archives)*, 1808-1912, τόμοι 2447. Ἡ σειρά αὕτη περιλαμβάνει τὴν άλληλογραφίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Βρετανικῆς Πρεσβείας μετὰ τοῦ Foreign Office, μετὰ τῶν ἐν Τουρκίᾳ προξενείων, κλπ. (βλ. ἄνωτέρω σ. 716). Ἐκ τῆς σειρᾶς αὐτῆς πρὸς μικροφωτογράφησιν προσφέρονται κυρίως οἱ τόμοι οἱ ὅποιοι περιέχουν ἀποκλειστικῶς άλληλογραφίαν τῆς Πρεσβείας μετὰ τῶν βρετανικῶν προξενείων τῶν εὐρισκομένων εἰς ἀντρώπους ἐλληνικάς περιοχὰς τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ὅπως π.χ. τὸ Προξενεῖον Θεσσαλονίκης μέχρι τοῦ 1912. Οἱ τόμοι οὗτοι περιέχουν ὕλικόν ἐν πολλοῖς τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ ὕλικόν τῶν ἄνωτέρω ἐπισημανθέντων τόμων τῆς σειρᾶς F.O. 78.

Κύριον βοήθημα διὰ τὴν ἐπιλογὴν τῶν μικροφωτογραφητέων τόμων ἀπὸ τὰς σειρὰς F.O. 78 καὶ F.O. 195 ἀποτελοῦν οἱ ἐν σ. 717 ἀναφερθέντες κατάλογοι ὑπ' ἀριθ. α', β', γ', δ', καὶ ε'.

F.O. 97 : *Supplement to General Correspondence*, 1780-1905, τόμοι 621.

F.O. 198 : *Turkey (Emb. & Cons. Archives)*, 1822-1899, τόμοι 73 (διάφορα) ¹.

F.O. 93 : *Protocols of treaties*, 1778-1946, κντία 141.

F.O. 94 : *Ratifications of treaties*, 1782-1950, κντία 1559.

¹ Βλ. Μ. Σακελλαρίου, «Τὰ ἀγγλικά κρατικά ἀρχεῖα καὶ ἡ νέα ἐλληνικὴ ἱστορία», Νέα Ἑστία, τόμ. Μ' (1946β), σ. 655.

Κεχωρισμένως κατατεταγμένον ὑλικὸν περὶ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ ὑπάρχει ἐπίσης ἐντὸς τῶν σειρῶν τῆς *General Correspondence* τῶν καλυπτουσῶν τὴν περίοδον 1906-1912. Αἱ σπουδαίό-τεραι τῶν σειρῶν τούτων ἀπὸ ἑλληνικῆς ἀπόψεως εἶναι αἱ ἑξῆς :

F.O. 371 : Political.

F.O. 368 : Commercial.

F.O. 369 : Consular.

F.O. 372 : Treaty.

Βασικὰ βοηθήματα διὰ τὴν ἐπισήμανσιν τῶν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ ἀφορῶντων τόμων τῆς *General Correspondence* (1906 κέξ.) εἶναι οἱ ἐν σ. 718 ἀναφερόμεντες κα-τάλογοι ὑπ' ἀριθ. στ' καὶ ζ'.

Διὰ τὴν ἀνίχνευσιν τῶν εἰς τοὺς τόμους τούτους ἐγγράφων πρέπει νὰ καταφύγῃ τις εἰς τὰ οἰκεία πρωτόκολλα τῆς σειρᾶς *F.O. 566* (βλ. ἀνωτέρω σσ. 718 καὶ 720), τὰ ὅποια ἀποτελοῦνται ἐκ 4 τόμων (1906-1911), ὑπὸ τὰ στοιχεῖα *F.O. 566*)781 (*Ind. 24964*) - *F.O. 566*)784 (*Ind. 24967*).

ΣΕΙΡΑΙ ΤΟΥ FOREIGN OFFICE ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΥΣΑΙ ΔΙΑΣΠΑΡΤΟΝ ΥΛΙΚΟΝ ΠΕΡΙ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ ἑξῆς κυρίως σειραί :

F.O. 78 : Turkey (General Correspondence), 1780-1905, τόμοι 5490. Ἡ σειρά αὕτη κατατάσσεται ἐνταῦθα ὡς πρὸς τὸ διάσπαρτον ὑλικὸν της τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ καὶ οὐχὶ ὡς πρὸς τὸ συγκεκριτοῦν εἰς σύνολα ἀφορῶντα ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ θέμα τοῦτο (βλ. ἀνωτέρω σ. 721). Εὐρίσκεται δὲ τὸ διάσπαρτον τοῦτο ὑλικόν, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ πηγὴν ἐξαιρετικῶς σπουδαίαν, κυρίως εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ *Foreign Office* μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Βρετανικῆς Πρεσβείας.

Διὰ τὴν ἐπισήμανσιν τῶν χρησιμεύουν : τὰ οἰκεία πρωτόκολλα τῆς σειρᾶς *F.O. 566*, τόμοι 79 (1817-1911), ὑπὸ τὰ στοιχεῖα *F.O. 566*)449 (*Ind. 23138*) - *F.O. 566*)493 (*Ind. 23132*) καὶ *F.O. 566*)995 (*Ind. 25178*) - *F.O. 566*)1028 (*Ind. 25211*)· τὰ πρωτόκολλα καὶ εὔρετήρια τῆς σειρᾶς *F.O. 802* ἢ *F.O. 605* (μικροτανίαι) ὑπὸ τὰ στοιχεῖα *F.O. 802*)593 (*F.O. 605*)220) - *F.O. 802*)662 (ἢ 663) (*F.O. 605*)251), τὰ ὅποια ἀποτελοῦνται ἐξ 70 περίπου τόμων ἢ 32 ταινιῶν τῶν 100 ποδῶν καὶ καλύπτουν τὴν περίοδον 1810-1890· καὶ τὰ εὔρετήρια *F.O. 738*)40 (*Ind. 26266*) - *F.O. 738*)42 (*Ind. 26268*), τόμοι 3, τὰ ὅποια καλύπτουν τὴν περίοδον 1891-1905 καὶ παραπέμπουν εἰς τὰ οἰκεία πρωτόκολλα τῆς σειρᾶς *F.O. 566*.

F.O. 195 : Turkey (Emb. & Cons. Archives), 1808-1912, τόμοι 2447. Καὶ ἡ σειρά αὕτη κατατάσσεται ἐνταῦθα μόνον ὡς πρὸς τὸ διάσπαρτον περὶ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ ὑλικὸν της (βλ. καὶ ἀνωτέρω σ. 721), τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται κυρίως εἰς τὴν μετὰ τοῦ *Foreign Office*, ἀλληλο-γραφίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Βρετανικῆς Πρεσβείας. Τὸ ὑλικόν τοῦτο εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον τὸ αὐτὸ μὲ τὸ προηγουμένως ἐπισημανθὲν ἀντίστοιχον ὑλικὸν τῆς σειρᾶς *F.O. 78*.

Χρήσιμα διὰ τὴν ἀνίχνευσιν τῶν ἐγγράφων τῆς σειρᾶς *F.O. 195* εἶναι τὰ πρωτόκολλα τῆς σειρᾶς *F.O. 197*, τόμοι 65 (1823-1899).

Ὑλικὸν ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Βρετανικῆς Πρεσβείας ἐνδιαφέρον ἀπὸ ἑλληνικῆς ἀπόψεως ὑπάρχει ἐπίσης εἰς τὴν σειράν :

F.O. 196 : Turkey (Emb. & Cons. Archives), 1810-1860, τόμοι 61 (βιβλία αντιγραφών)¹.

Διάσπαρτον υλικόν σπουδαιότατον περί νεωτέρου ἑλληνισμοῦ, ἀφορῶν ἰδίως εἰς τὰς περιόδους ἀνακινήσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος, εὐρίσκεται ἐπίσης εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Foreign Office (General Correspondence καὶ Emb. & Cons. Archives) μὲ τὰς βρετανικὰς πρεσβείας τὰς ἐγκατεστημένας εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, τῶν βαλκανικῶν κρατῶν, καθὼς καὶ ἄλλων κρατῶν κατὰ καιροὺς ἀναμειχθέντων εἰς ἑλληνικὰ ζητήματα, π.χ. τῆς Βαυαρίας κατὰ τὴν Ὀθώνιον περίοδον καὶ τῆς Δανίας κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐκλογῆς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Α'.

Διὰ τὴν συστηματικὴν ἀνίχνευσιν τοῦ υλικοῦ τούτου, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνάμεικτον μὲ ὀγκῶδες ἄλλο υλικόν ἀνερχόμενον εἰς πολλὰς χιλιάδας τόμων, ἀπαιτεῖται ἐιδικὴ ἐρευνα. Διὰ τὴν ἐπισημανσιν συγκεκριμένων στοιχείων αὐτοῦ πολὺ χρήσιμα εἶναι τὰ ἐν σσ. 717-718 ἀναφερόμενα βοηθήματα.

Μέρος τοῦ υλικοῦ τούτου, κοινοποιηθὲν κατὰ καιροὺς πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις Βρετανικὴν Πρεσβείαν, εὐρίσκει τις σήμερον ἐν αντιγραφοῖς εἰς τὸ ἀρχεῖον αὐτῆς, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσε τὴν σειρὰν F.O. 286 (βλ. ἀνωτέρω σ. 720). Ἐπίσης μέρος τοῦ υλικοῦ τούτου ἔχει περιληφθῇ εἰς συλλογὰς ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων τοῦ Foreign Office.

ΤΟ ΕΝ ΤΑΙΣ ΣΥΛΛΟΓΑΙΣ ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΩΝ ΕΝΤΥΠΩΝ ΥΛΙΚΟΝ ΠΕΡΙ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

*Υπάρχουν συλλογαὶ ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων περιέχουσai ἀποκλειστικῶς περί νεωτέρου ἑλληνισμοῦ υλικόν καὶ συλλογαὶ περιέχουσai υλικόν ἐν μέρει ἀναφερόμενον εἰς τὸ θέμα τοῦτο. Καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην περιέπτωσιν τὸ υλικόν τοῦτο προέρχεται κατ' ἐπιλογὴν ἀπὸ τὰς ἀνωτέρω ἐπισημανθείσας σειρὰς τοῦ Foreign Office, εἶναι δὲ πυκνότερον εἰς περιόδους πολιτικῆς ἢ στρατιωτικῆς κρίσεως. Εἶναι υλικόν ποιοτικῶς πολὺ ἀξιόλογον, ὥς ἔντυπον δέ, περισσότερον εὐανάγνωστον καὶ ὀλιγώτερον ὀγκῶδες ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχον πρωτότυπον υλικόν τῶν ἀρχείων. Δὲν θὰ ἦτο ἐν τούτοις προτιμότερα ἢ μικροφωτογραφήσις τοῦ ἀπὸ τὴν μικροφωτογράφησιν τῶν σειρῶν ἐξ ὧν προῆλθεν, ὅχι μόνον διότι αὗται ἀποτελοῦν τὸ ὅλον καὶ ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ ἐπιλογή του ἔγινε μὲ κριτήρια πολιτικά καὶ ὅχι ἱστορικά, καὶ δὴ ὅχι μὲ κριτήρια ἐξυπηρετοῦντα τὴν ἐρευναν ἀπὸ ἑλληνικῆς σκοπιᾶς. Συλλογαὶ ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων θὰ παραστῇ ἀνάγκη νὰ μικροφωτογραφηθοῦν μόνον κατ' ἐπιλογὴν, πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ υλικοῦ τῶν μικροφωτογραφηθησομένων ἀρχείων (βλ. κατωτέρω).

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΜΙΚΡΟΦΩΤΟΓΡΑΦΗΣΕΩΣ

Διὰ τὴν μικροφωτογράφησιν τοῦ ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Foreign Office υλικοῦ τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ καὶ μὴ προσυποθέτοντος λεπτομερεῖ, κατ' ἔγγραφον, ἐπιλογὴν θὰ ἠδύναντο νὰ καταρτισθοῦν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ ἐξῆς προγράμματα : Πρόγραμμα I (Ἑλλὰς - ἀλληλογραφία 1827-1905)· Πρόγραμμα II (Ἑλλὰς - ἀλληλογραφία 1906-1912)· Πρόγραμμα III (Ἑλλὰς - πρωτόκολλα καὶ εὐρετήρια 1817-1912)· Πρόγραμμα IV (Τουρκία - πρωτόκολλα καὶ εὐρετήρια).

Ἐκ τῶν προγραμμάτων τούτων τὸ ὑπ' ἀριθ. I πρέπει νὰ ἔχῃ προτεραιότητα, δυνάμενον ὁμως καὶ τῶν ἄλλων νὰ τεθοῦν εἰς ἐφαρμογὴν παραλλήλως πρὸς αὐτό, ἀναλόγως τῶν ὑπαρχόντων

¹ Βλ. Guide, σ. 149.

οικονομικῶν μέσων καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐρεῦνης¹. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰδίων κριτηρίων θὰ ἡδύναντο καὶ ἄλλα προγράμματα μικροφωτογραφήσεως νὰ καταρτισθοῦν καὶ νὰ τεθοῦν συγχρόνως εἰς ἐφαρμογὴν, πρὸς ἀξιοποίησιν ὑφ' ἡμῶν ὅχι μόνον τοῦ ὑπολοίπου ὕλικου τοῦ Foreign Office, ἀλλὰ καὶ ἄλλου σπουδαιοτάτου ὕλικου εὗρισκομένου ἐν Ἀγγλίᾳ, περὶ οὗ βλ. κατωτέρω.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ I

(ΕΛΛΑΣ - ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ 1827 - 1905)²

Ἐξ ὧσων ἐξετέθησαν προκύπτει ὅτι τὸ συμπαγέστερον ὕλικὸν ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Foreign Office τὸ ὁποῖον πρῶτον πρέπει νὰ μικροφωτογραφηθῇ ὑπὸ τοῦ I.A.N.E. εἶναι τὸ ὕλικὸν τῆς σειρᾶς F.O. 32 (Greece, Gen. Corresp., 1827-1905, τόμοι 770) καὶ τῆς σειρᾶς F.O. 286 (Greece, Emb. & Cons. Archives), ἥτις μέχρι τοῦ 1905 περιλαμβάνει 496 τόμους. Ἐπειδὴ ὅμως, ὡς ἐλέχθη (σσ. 715-716 καὶ 720), τὸ ὕλικὸν τῶν δύο τούτων σειρῶν συμπίπτει ἐν πολλοῖς ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον, ἐκρίθη σκόπιμον ὅπως, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον, μικροφωτογραφηθῇ ἡ σειρὰ μὲν F.O. 32 ἐν τῷ συνόλῳ της, ἐκ δὲ τῆς σειρᾶς F.O. 286 μόνον οἱ τόμοι οἱ περιέχοντες τὰ ὑπὸ τοῦ Foreign Office πρὸς τὴν Πρεσβείαν Ἀθηνῶν ἀποσταλέντα ἔγγραφα.

Ἡ σειρὰ F.O. 32 θεωρεῖται καταλληλοτέρα τῆς F.O. 286, ὅπως ἀποτελέσῃ τὴν βάσιν τοῦ προγράμματος I, διότι εἶναι πλουσιωτέρα (τόμοι 770 ἔναντι 496), διότι εἶναι ἐπισημότερα³, καὶ διότι τὰ ἔγγραφα τῆς ἐν Ἀθήναις Βρετανικῆς Πρεσβείας πρὸς τὸ Foreign Office, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν μεγαλυτέραν ἐκ τῶν κατηγοριῶν τοῦ μικροφωτογραφηθησομένου ὕλικου, εὗρίσκονται εἰς τὴν σειρὰν F.O. 32 ἐν πρωτοτύπῳ, καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι περισσότερον εὐανάγνωστα ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα ἔγγραφα (σχέδια) τῆς σειρᾶς F.O. 286.

Τὰ ὑπὸ τοῦ Foreign Office πρὸς τὴν Βρετανικὴν Πρεσβείαν Ἀθηνῶν ἀποσταλέντα ἔγγραφα θεωρεῖται ἀπαραίτητον νὰ μικροφωτογραφηθοῦν καὶ ἀπὸ τὴν σειρὰν F.O. 286, ἀφ' ἑνὸς διότι εἰς τὴν σειρὰν ταύτην εὗρίσκονται τὰ πρωτότυπα τῶν ἐγγράφων αὐτῶν, καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι εἰς τοὺς οἰκείους τόμους τῆς σειρᾶς F.O. 32 (ὅπου τὰ ἀντίστοιχα σχέδια) παρατηροῦνται πολλὰ κενά, προκειμένου ἰδίως περὶ ἐγγράφων συνημμένων. Εἶναι δὲ συνήθως τὰ ἔγγραφα ταῦτα σπουδαῖα, διότι ἔχουν ἐπιλεγῇ ἀπὸ τὴν ἐν γένει ἀλληλογραφίαν τοῦ Foreign Office περὶ ἐλευθέρων καὶ ὑποδοῦλον ἑλληνισμοῦ. Ἐνεκα τῆς σπουδαιότητός των ἄλλωστε ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ κοινοποιηθοῦν πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις Βρετανικὴν Πρεσβείαν (βλ. ἀνωτέρω σ. 723).

Ἡ μικροφωτογράφησις τῶν ὑπὸ τοῦ Foreign Office πρὸς τὴν Βρετανικὴν Πρεσβείαν Ἀθηνῶν ἀποσταλέντων ἐγγράφων (πρωτοτύπων) ἀπὸ τὴν σειρὰν F.O. 286 δὲν καθιστᾷ περιττὴν τὴν μικροφωτογράφησιν τῶν αὐτῶν ἐγγράφων (σχεδίων) καὶ ἀπὸ τὴν σειρὰν F.O. 32, διότι εἰς ταύτην ὑπάρχουν ὠρισμένα σημαντικώτατα στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἑλλείπουν ἀπὸ τὴν σειρὰν F.O. 286. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα εἶναι ποικίλοι σημεῖώσεις καὶ διορθώσεις, αἱ ὁποῖαι διαφωτίζουν τὴν ἱστορίαν ἐκάστου ἐγγράφου, ἀποκαλύπτουσαι οὕτω τὸν τρόπον διαμορφώσεως καὶ τὰ κίνητρα τῆς ἔναντι τῆς Ἑλλάδος βρετανικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς⁴.

¹ Ἡ Ἐφορευτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ I.A.N.E. κατὰ τὴν συνεδρίαν της τῆς 3 Δεκεμβρίου 1963 ἐνέκρινε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν προγραμμάτων I-IV.

² Εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦτο περιλαμβάνεται καὶ ὁ πρῶτος τόμος τῆς σειρᾶς F.O. 286, ὁ ὁποῖος καλύπτει τὴν περίοδον 1813-1829.

³ Πβλ. Guide, σ. 123.

⁴ Βλ. Ἑ. Πρ ε β ε λ α κ η, Τὰ βρετανικὰ κοινοβουλευτικὰ ἔγγραφα, σ. 47.

Τὰ πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις Βρετανικὴν Πρεσβείαν κοινοποιηθέντα ἔγγραφα ἐκ τῆς ἐν γένει ἀλληλογραφίας τοῦ Foreign Office εἶναι βεβαίως ἀντίγραφα, εἴτε χειρόγραφα εἴτε ἔντυπα (ἐμπιστευτικά ἔντυπα). Μέχρι περὶ τοῦ ἔτους 1885 ἔχουν ταξινομηθῇ μετὰ τῶν συνοδευόντων αὐτὰ ἐγγράφων τοῦ Foreign Office εἰς τοὺς οἰκίους τόμους τῆς σειρᾶς F.O. 286. Ἀπὸ τοῦ 1885 περὶ τοῦ 1892 τὰ ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων ἔχοντα μορφήν ἔντυπων εἶναι κατατεταγμένα ἄλλοτε μὲν μετὰ τῶν συνοδευτικῶν αὐτῶν, ὡς ἀνωτέρω, ἄλλοτε δὲ κεχωρισμένως εἰς τὴν σειρὰν F.O. 287 : Greece (Emb. & Cons. Archives, Miscellanea), 1874-1892, τόμοι 21 (βλ. ἀνωτέρω σ. 719). Ἡ σειρὰ F.O. 287 πρέπει ἐπομένως νὰ μικροφωτογραφηθῇ ἐπίσης ὡς ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς σειρᾶς F.O. 32. Τῶν ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων τὰ ὁποῖα ἐκοινοποιήθησαν εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Πρεσβείαν μετὰ τὸ 1892 δὲν ὑπάρχει, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἰδιαιτέρα συλλογὴ. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ 1893, πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ περιεχομένου τῆς σειρᾶς F.O. 32 ἀπὸ ἀπόφews κοινοποιηθέντων ἐγγράφων πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις Πρεσβείαν, πρέπει νὰ μικροφωτογραφηθοῦν, πλὴν τῶν ἐπιλεγχομένων τόμων τῆς σειρᾶς F.O. 286, καὶ οἱ ἀντίστοιχοι τόμοι ἀπὸ τὰς ἐν Public Record Office σειρᾶς ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων « South - Eastern Europe » (F.O. 421), « Turkey » (F.O. 424), κ.ἄ. ἢ ἀπὸ τὰς ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Foreign Office σειρᾶς. Ἡ ἐπιλογή τῶν μικροφωτογραφητέων τόμων ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων τῆς περιόδου 1893-1905 πρέπει νὰ γῇ μετὰ μελέτην τῶν μικροφωτογραφηθησομένων ἐγγράφων τῆς περιόδου ταύτης τῶν σειρῶν F.O. 32 καὶ F.O. 286 καὶ μετὰ τὴν βοήθειαν τῶν ἐν σ. 719 ἀναφερόντων καταλόγων καὶ εὐρετηρίων.

Ἀπὸ ἀπόφews ὅγκου τὸ ὕλικόν τοῦ προγράμματος I θὰ ἡδύνατο νὰ ὑπολογισθῇ κατὰ προσέγγισιν ὡς ἐξῆς εἰς τόμους καὶ σελίδας, ἐκάστου τόμου θεωρουμένου ὅτι περιλαμβάνει κατὰ μέσον ὅρον 700 σελίδας (350 φύλλα) :

Σειρὰ	Τόμοι	Σελίδες
F.O. 32	770	539.000
F.O. 286	120 (περίπου)	84.000
F.O. 287	21	14.700
Ἐμπ. ἔντ. (1893-1905)	180 (περίπου)	126.000
Σύνολα	1.091	763.700

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ὕλικου ἔχει ἤδη δοθῇ παραγγελία νὰ μικροφωτογραφηθοῦν οἱ καλύπτοντες τὴν περίοδον 1827-1836 τόμοι, ἧτοι οἱ πρῶτοι 65 τόμοι τῆς σειρᾶς F.O. 32 καὶ 10 τόμοι (κατ' ἐπιλογὴν) τῆς σειρᾶς F.O. 286. Αἱ παραγγελθεῖσαι μικροταινίαι θὰ ἔχουν μῆκος 30 μ. (100 ποδῶν) περίπου ἐκάστη, πλάτος 35 χιλιοστῶν, θὰ εἶναι δὲ ἄνευ διατήσεως καὶ περιειλιγμένα εἰς πλαστικά πηνία ¹.

¹ Ἐκάστη μικροταινία τῶν 50 μ. περιλαμβάνει 750 περίπου λήψεις (πόξεις), ἐκάστη δὲ λήψις, προκειμένου περὶ τῶν συνήθων τόμων τοῦ Foreign Office, δύο σελίδας. Αἱ ὑπὸ τοῦ Public Record Office τελευταίως (1 Σεπτεμβρίου 1963) ὁρισθεῖσαι τιμαὶ μικροφωτογραφήσεως κατὰ λήψιν εἶναι 5 δ. (1,75 δραχ.) διὰ συνήθη ἐργασίαν καὶ 10 δ. (3,5 δραχ.) δι' ἐργασίαν δυσκολωτέραν. Ἐπὶ πλέον εἰσπράττονται 2 s 6 d. (10,5 δραχ.) δι' ἕκαστον τόμον, φάκελον ἢ ἔγγραφον αὐτοειδῶς μεταφερόμενον εἰς τὸ φωτογραφικὸν τμήμα τοῦ Public Record Office πρὸς μικροφωτογράφησιν. Ἐλάχιστον κόστος κατὰ παραγγελίαν: £ 1 0 0 (84 δραχ.). Διὰ μεγάλας συνήθεις παραγγελίας (ἐλαχίστου κόστους £ 12 10 0) ἡ τιμὴ κατὰ λήψιν εἶναι 4 δ. (1,4 δραχ.). Διὰ τὴν μικροφωτογράφησιν συνεχοῦς σειρᾶς ἐγγράφων (περίπτωσις τῆς σειρᾶς F.O. 32) καθορίζονται εἰδικαί τιμαί, προκειμένου περὶ παραγγελίας θεικῶν μικροταινιῶν. Ἡ τιμὴ δι' ἀντίγραφα (θεικὰ) μικροταινιῶν ὑπαρχουσῶν ἤδη ἐν Public Record Office εἶναι £ 4 0 0 κατὰ πηνίον ἢ 1 s 6 d (6,3 δραχ.) κατὰ τμήματαινίας μήκους ἐνὸς ποδός. Ἐλάχιστον κόστος κατὰ παραγγελίαν: £ 1 0 0.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ II

(ΕΛΛΑΣ - ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ 1906 - 1912)

Τὸ πρόγραμμα τοῦτο εἶναι συνέχεια τοῦ προηγουμένου, ἀποτελεῖ δὲ ἰδιαιτέραν ἐνότητα ἐνεκα τῆς ριζικῆς ἀλλαγῆς εἰς τὸ σύστημα ταξινομήσεως τῶν ἐγγράφων τῆς *General Correspondence* ἀπὸ τοῦ 1906 κέξ. (βλ. ἀνωτέρω σ. 716). Περιλαμβάνει ἀφ' ἐνὸς μικροφωτογράφησιν τῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν Κρήτην καὶ τὸ Μακεδονικὸν Ζήτημα ἀφορῶντων τόμων τῶν σειρῶν F.O. 371, F.O. 368 καὶ F.O. 369 (βλ. ἀνωτέρω σ. 722) καὶ ἀφ' ἐτέρου μικροφωτογράφησιν τόμων κατ' ἐπιλογὴν ἀπὸ τὴν σειρὰν F.O. 286 καὶ ἀπὸ τὰς οἰκείας σειρὰς τῶν ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων, ὡς καὶ τὸ πρόγραμμα I.

Ἀπὸ ἀπόντρεως ὄγκου τὸ ὕλικόν τοῦ προγράμματος II ὑπολογίζεται κατὰ προσέγγισιν ὡς ἑξῆς :

Σειρὰ	Τόμοι
F.O. 371	92
F.O. 368	17
F.O. 369	13
F.O. 286	11
Ἑμπ. ἐντ. (1906-1912)	70 (περίπου)
Σύνολον	203

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ III

(ΕΛΛΑΣ - ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΑ ΚΑΙ ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ, 1817 - 1912)

Τοῦ προγράμματος τούτου σκοπὸς εἶναι ἡ συστηματικὴ μικροφωτογράφησις τῶν πρωτοκόλλων καὶ εὐρετηρίων τῶν ἀφορῶντων εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ *Foreign Office* μετὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι Βρετανῶν διπλωματικῶν καὶ προξενικῶν ἀντιπροσώπων κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 1817 μέχρι τοῦ 1912 περίοδον. Διὰ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ προγράμματος τούτου : α') δίδεται ἡ δυνατότης εἰς τοὺς ἐν Ἑλλάδι ἐρευνητὰς νὰ ἐπισημάνουν ἐντεῦθεν ὕλικόν ἀποκείμενον ἐν τῷ *Public Record Office* τὸ ὅποιον εἶναι δυνατόν νὰ τοὺς ἐνδιαφέρῃ, ἀκολούθως δὲ νὰ παραγγείλουν φωτογραφίαν ἢ μικροταινίας αὐτοῦ· β') διευκολύνεται ἡ ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν καὶ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ I.A.N.E. ἀξιοποιήσις τοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προγραμμάτων I καὶ II συγκεντρωθησομένου ὕλικου.

Τὰ εἰς τὸ πρόγραμμα III περιλαμβανόμενα πρωτόκολλα καὶ εὐρετήρια ἀνέρχονται εἰς 51 τόμους :

Σειρὰ	Τόμοι
F.O. 566	28 (βλ. ἀνωτέρω σσ. 720, 722)
F.O. 802 (F.O. 605)	12 (βλ. ἀνωτέρω σ. 720)
F.O. 738	1 (βλ. ἀνωτέρω σ. 720)
F.O. 381	10 (βλ. ἀνωτέρω σ. 720)
Σύνολον	51

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω πρωτοκόλλων ἔχει ἤδη δοθῇ παραγγελία νὰ μικροφωτογραφηθῶν οἱ 12 τόμοι (4 ταινία τῶν 100 ποδῶν) τῆς σειρᾶς F.O. 802 (F.O. 605) καὶ οἱ ἑξῆς τόμοι τῆς σει-

ρᾶς F.O. 566 : 207 (Ind. 22896), 1817-1833 (Diplomatic)· 208 (Ind. 22897), 1834-1847 (Consular)· 209 (Ind. 22898), 1834-1839 (Diplomatic)¹.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ IV
(ΤΟΥΡΚΙΑ - ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΑ ΚΑΙ ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ)

Τὸ πρόγραμμα IV σκοπὸν ἔχει τὴν μικροφωτογράφειαν τῶν ἀπαραιτήτων πρωτοκόλλων καὶ εὐρετηρίων διὰ τῶν ὁποίων θὰ καθίστατο δυνατὴ ἡ ἐντεῦθεν ἀνίχνευσις πληροφοριῶν περιεχομένων εἰς τὴν πολύτιμον ἀλληλογραφίαν τοῦ Foreign Office μὲ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Βρετανικὴν Πρεσβείαν καὶ μὲ τὰ ἐν Τουρκίᾳ βρετανικὰ προξενεῖα. Ἐπὶ τοῦ παρόντος θὰ ἡδύναντο νὰ μικροφωτογραφηθοῦν μόνον τὰ πρωτόκολλα καὶ τὰ εὐρετήρια διὰ τῶν ὁποίων καλύπτονται αἱ οἰκείαι σειραὶ τῆς General Correspondence, ἥτοι αἱ σειραὶ F.O. 78 (μέχρι τοῦ 1905), F.O. 371, F.O. 368, καὶ F.O. 369 (1906-1911).

Τὰ πρωτόκολλα καὶ τὰ εὐρετήρια ταῦτα, περὶ ὧν βλ. σχετικὰ στοιχεῖα εἰς τὴν σ. 722, ἀνέρχονται εἰς 107 τόμους :

Σειρὰ	Τόμοι
F.O. 802 (F.O. 605)	70 (ταινίαι 32)
F.O. 566 (1891-1911)	34 ²
F.O. 738	3
Σύνολον	107

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω πρωτοκόλλων ἔχει ἤδη δοθῇ παραγγελία νὰ μικροφωτογραφηθοῦν οἱ 70 τόμοι (32 ταινίαι τῶν 100 ποδῶν) τῆς σειρᾶς F.O. 802 (F.O. 605).

Εἰς τὰ προγράμματα I - IV δὲν περιλαμβάνεται ἅπαν τὸ ἐν τοῖς ἀρχεῖοις τοῦ Foreign Office ἐπισημανθὲν ὑλικὸν περὶ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ. Δὲν περιλαμβάνονται π.χ. τὰ ἀρχεῖα τῶν εἰς ἀντρώτους ἑλληνικὰς περιοχὰς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας προξενείων, οὔτε ὠρισμένα ἄλλα ἀρχεῖα τὰ ὁποῖα περιέχον ἐκθέσεις τῶν προξενείων τούτων (βλ. ἀνωτέρω σ. 721). Λεπτομερεῖς σχέδιον συστηματικῆς μικροφωτογράφησης τῶν ὡς ἄνω ἀρχείων θὰ καταρτισθῇ ἐν καιρῷ. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ μικροφωτογράφησις τμημάτων τοῦ ὑλικοῦ τούτου πρὸς ἐξυπηρέτησιν συγκεκριμένων ἀναγκῶν τῆς ἐρεῦνης, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως ὅτι ἕκαστον τμῆμα πρέπει νὰ ἀποτελῇ πλήρη ἀρχειακὴν μονάδα (π.χ. τόμον ἢ φάκελον), τῆς ὁποίας ἡ μικροταινία νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ εἴρῃ τὴν ὁργανικὴν τῆς θέσιν μεταξὺ τῶν μικροταινιῶν τῶν ὑπολοίπων τμημάτων τοῦ οἰκείου ἀρχείου, ὅταν μελλοντικῶς τοῦτο μικροφωτογραφηθῇ ὑπὸ τοῦ I.A.N.E.

ΛΟΙΠΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ FOREIGN OFFICE ΚΑΙ ἌΛΛΑ ΒΡΕΤΑΝΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ
ΠΕΡΙΕΧΟΝΤΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ ΠΕΡΙ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ἐκτὸς τοῦ ἐπισημανθέντος ὑλικοῦ, στοιχεῖα περὶ τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τοῦ 1821

¹ Ἐνεκα τοῦ μεγάλου των σχήματος αἱ σελίδες τῶν πρωτοκόλλων τῆς σειρᾶς F.O. 566 δὲν δύναται νὰ μικροφωτογραφηθοῦν ἀνὰ δύο (βλ. προηγουμένην ὑποσημείωσιν). Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐπομένως ἐκάστη λήψις ἀντιστοιχεῖ πρὸς μίαν σελίδα.

² F.O. 566)995 (Ind. 25178) - F.O. 566)1028 (Ind. 25211).

κἔξ. ὑπάρχουν καὶ εἰς ἄλλας κατηγορίας ἀρχείων τοῦ Foreign Office ¹, αἱ ὁποῖαι δι' ἔλλειψιν χρόνου δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐρευνηθοῦν ὑπ' ἐμοῦ, ὅπως π.χ. αἱ κατηγορίαι Miscellaneous ², Chief Clerk's Department (ὑποδ. Accounts) ³, Private Collections ⁴, καὶ ἡ σειρά Great Britain and General ⁵.

Τοιοῦτο ὕλικόν ὑπάρχει ἐπίσης εἰς ἄλλα, πλὴν τοῦ Foreign Office, ἀρχεῖα τοῦ Public Record Office, ἐπίσημα ἢ ἰδιωτικά, ὅπως π.χ. τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ὑπουργείου Ἀποικιῶν (Colonial Office), τοῦ Ναυαρχείου (Admiralty), τοῦ Ὑπουργείου Ἐμπορίου (Board of Trade), τοῦ Ὑπουργείου Πολέμου (War Office) καὶ τὰ ἰδιωτικά ἀρχεῖα Βρετανῶν πολιτικῶν, διπλωματῶν κ.ἄ. ⁶.

Ἄν καὶ δὲν ἀπετέλει ἄμεσον ἀντικείμενον τῆς ἀποστολῆς μου, ἠρεύνησα καὶ τμήματά τινα τῶν ἀρχείων τοῦ Colonial Office (C.O.) ⁷ περιλαμβάνοντα, ἐκτὸς τοῦ διασπάρτου ὕλικου περὶ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ, καὶ σειρὰς ἐν τῷ συνόλῳ των εἰς τὸ θέμα τοῦτο ἀναφερομένας. Σπονδαῖαι τοιαῦται σειραὶ εἶναι ἡ C.O. 67 (1878-1912: τόμοι 168· 1878-1940: τόμοι 310, ἀλληλογραφία), ἣτις ἀφορᾷ εἰς τὴν Κύπρον, καὶ ἡ C.O. 136 (1802-1864, τόμοι 1432, ἀλληλογραφία, βιβλία ἀντιγράφων, πρωτόκολλα κλπ.), ἣτις ἀφορᾷ εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους ⁸.

¹ Διὰ τὰ πρὸ τοῦ 1821 ἀρχεῖα τοῦ Foreign Office καὶ τὰ ἀρχεῖα τῆς παλαιότερας σειρᾶς State Papers Foreign βλ. ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως τοὺς ἐν σ. 717 ὁδηγούς. ἀπὸ ἐλληνικῆς δὲ ἀπόψεως Μ. Σακελλαρίου, «Τὰ ἀγγλικά κρατικά ἀρχεῖα καὶ ἡ νέα ἐλληνικὴ ἱστορία», Νέα Ἑστία, τόμ. Μ' (1946β), σσ. 654-656. Τμήμα τοῦ παλαιότερου τούτου ὕλικου τοῦ Public Record Office ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἱστορίαν ἐμικροφωτογράφησεν ὁ κ. Μ. Σακελλαρίου, τὰς δὲ μικροταινίας (ἐννέα κυττὰ) ἐδώρησε τὸ 1952 εἰς τὸ Μεσαιωνικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Βλ. σχετικῶς Μ. Σακελλαρίου, ἔ.ἄ. καὶ τὰ προλεγόμενα τοῦ Μ. Μανούσα εἰς τὸν «Κατανοισμὸν ἀποδελτιώσεως» τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου (Ἀθῆναι 1958, σ. στ').

² Βλ. Guide, σ. 160.

³ Βλ. Guide, σσ. 124 καὶ 158· καὶ Σακελλαρίου, ἔ.ἄ., σ. 655.

⁴ Αἱ εἰς τὸ Foreign Office ὑπαγόμεναι Private Collections (βλ. Guide, σσ. 124, 161-164) περιλαμβάνουν ἡμιπέσιμα ἀρχεῖα Βρετανῶν διπλωματῶν, ὅπως τῶν Stratford Canning, Bloomfield, Hammond κ. ἄ. Τινὰ τῶν ἀρχείων τούτων ἐχρησιμοποίησα κατὰ τὸ παρελθὸν διὰ τὴν μελέτην μου British policy towards the change of dynasty in Greece, 1862-1863, Ἀθῆναι 1953 (βλ. σ. 171).

⁵ Βλ. Guide, σ. 129.

⁶ Βλ. D. Thomas - L. Case, Guide to the diplomatic archives of Western Europe, σ. 106. Ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν τούτων ἀρχείων σπουδαιότατον εἶναι τὸ ἀρχεῖον Russell (P.R.O. 30|22), τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ παρελθὸν εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ χρησιμοποιήσω (βλ. British policy..., ἔ.ἄ.).

⁷ Βασικά βοηθήματα διὰ πᾶσαν ἐρευναν ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Colonial Office ἀποτελοῦν: ὁ Guide to the contents of the Public Record Office (βλ. ἀνωτέρω σ. 717), τοῦ ὁποῖου τὸ περὶ Colonial Office κεφάλαιον συνεβουλεύθη ἀπὸ τὸ ἐν Public Record Office δακτυλογραφημένον ἀντίτυπον· ὁ δακτυλογραφημένος δεκάτομος κατάλογος ὑπὸ τὸν τίτλον Comprehensive list of Colonial Office records· καὶ ὁ ἐντυπος κατάλογος τῶν ὑπὸ τοῦ Colonial Office δημοσιευθέντων ἐμπιστευτικῶν ἐντύπων A list of papers printed for the use of the Colonial Office, with an index to titles, 1915. Τὰ τμήματα τῶν δύο τούτων καταλόγων τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους ἐφωτογραφήθησαν, αἱ φωτογραφίαι δὲ κατετέθησαν εἰς τὸ I.A.N.E.

⁸ Ἄλλαι σειραὶ τοῦ Colonial Office, περιλαμβάνονσαι συμπληρωματικὴν ἀλληλογραφίαν, πρωτόκολλα κλπ., εἶναι: διὰ μὲν τὴν Κύπρον αἱ C.O. 512, C.O. 516, C.O. 68, C.O. 69, C.O. 70, C.O. 456, C.O. 357 (τόμος 20 καὶ τόμος 23) καὶ C.O. 383 (τόμος 28)· διὰ δὲ τὰς Ἰονίους Νήσους αἱ C.O. 537 καὶ C.O. 350. Περὶ τῶν σειρῶν τούτων βλ. τὰ ἐν τῇ προηγουμένῃ ὑποσημειώσει ἀναφερόμενα βοηθήματα.

Ἐκτὸς τῶν περὶ Ἰονίων Νήσων πληροφοριῶν, εἰς τὴν σειρὰν C.O. 136 ὑπάρχουν ἐπίσης στοιχεῖα τινα περὶ Φιλικῆς Ἑταιρείας, πλουσιώτατον δὲ ὕλικόν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, εἴτε διάσπαρτον εἴτε εἰς ἰδιαιτέρους φακέλους ταξινομημένον. Τοιοῦτο ὕλικόν εὐρίσκεται π.χ. εἰς τὰς ἐκθέσεις τοῦ ἐκάστοτε ἀρμοστοῦ¹ καὶ τῶν τοποτηρητῶν τῶν Ἰονίων Νήσων, καὶ εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν τῶν μετὰ ἰδιωτῶν ἢ μετὰ τῶν Βρετανῶν προξένων ἐν Πρεβέζῃ, Πάτραις κ.ἄ.· εἰς τὰ πρακτικὰ καταθέσεων προσώπων προερχομένων ἐκ τῆς ἐπανεστατημένης Ἑλλάδος καὶ διερχομένων διὰ τῶν Ἰονίων Νήσων· εἰς ἀντίγραφα ἢ μεταφράσεις ἐπιστολῶν αἱ ὁποῖαι μυστικῶς ἀπεσφραγίσθησαν κατὰ τὴν διέλευσίν των διὰ τῶν Ἰονίων Νήσων, κλπ.

Αἱ ἐπιστολαὶ² αὗται, αἱ ὁποῖαι ἐλέγοντο *Ionian Papers*³, ἀποτελοῦν πηγὴν πληροφοριῶν μεγάλης ἀξίας⁴, διότι προήρχοντο ἢ ἀπεστέλλοντο πρὸς πρόσωπα τὰ ὁποῖα ἐπισήμως ἢ παρασκηνακῶς ἀνέπτυξαν σπουδαίαν δράσιν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν⁵.

Τὰ εἰς τὸν νεώτερον ἑλληνισμὸν ἀφορῶντα ἀρχεῖα τοῦ Colonial Office πρέπει ἐν τῷ συνόλῳ των νὰ μικροφωτογραφηθοῦν ὑπὸ τοῦ I.A.N.E. Ἡ μικροφωτογράφησις αὕτη θὰ ἡδύνατο νὰ γίνῃ σταδιακῶς :

α') Μικροφωτογράφησις τῶν ὑπαρχόντων πρωτοκόλλων καὶ εὐρετηρίων. Ταῦτα θὰ ἐβοήθουν τοὺς ἐν Ἑλλάδι ἐρευνητὰς εἰς τὴν ἐπισήμανσιν ἐγγράφων τοῦ Colonial Office, τὰ ὁποῖα τυχόν θὰ τοὺς ἐνδιέφερον.

β') Μικροφωτογράφησις τοῦ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ἀναφερομένου ὕλικου τῆς σειρᾶς C.O. 136 (*Ionian Islands*). Ἐκ τοῦ ὕλικου τούτου, συνδυαζομένου μάλιστα πρὸς τὸ ὕλικόν τῶν σειρῶν F.O. 32 (*Greece*), F.O. 286 (*Greece*), F.O. 78 (*Turkey*) καὶ F.O. 195 (*Turkey*), θὰ ἡδύνατο νὰ καταρτισθῇ καὶ δημοσιευθῇ σπουδαιότητι συλλογὴ ἐγγράφων περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

γ') Μικροφωτογράφησις τοῦ ὑπολοίπου ὕλικου.

Ἐκτὸς τῶν ἐν Public Record Office ἀρχείων, ὕλικόν πολυτίμους περιέχον πληροφορίας περὶ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ, τὸ ὁποῖον πρέπει ἐν καιρῷ νὰ ἐπισημανθῇ καὶ νὰ μικροφωτογραφηθῇ, εὐρίσκεται καὶ ἄλλαχοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ⁶ : ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ, ὅπου εἶναι κατατεθειμένα ἰδιωτικὰ ἀρχεῖα Βρετανῶν πολιτικῶν, διπλωματῶν, φιλελλήνων, κ.ἄ., ὅπως τὰ ἀρχεῖα τῶν Church, Broughton (Hobhouse), Layard, Gladstone· ἐν τοῖς Βασιλικαῖς Ἀρχαείοις τοῦ Windsor, ὅπου,

¹ Χρήσιμον βοήθημα διὰ τὴν ἀνίχνευσιν τοῦ περιεχομένου τῶν ἐκθέσεων τοῦ ἐκάστοτε ἀρμοστοῦ τῶν Ἰονίων Νήσων (1816-1864) εἶναι τὰ πρωτόκολλα C.O. 136/1428-30 (*Ind.* 18545-47), τόμοι 3.

² Συλλογὴν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων, καὶ δὴ ἐκ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἑλληνικῶν κομμάτων μετὰ τῶν πρακτικῶν ξένων δυνάμεων κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν, ἐδημοσίευσεν ὁ D. Dakin ὑπὸ τὸν τίτλον : « *British intelligence of events in Greece, 1824-1827. A documentary collection* », Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, τόμ. II" (1959), σσ. 33-217. Ἐπίσης βλ. D. Dakin, *British and American philhellenes. 1821-1833*, Θεσσαλονίκη 1955, σ. 222 καὶ C. W. Crawley, *The question of Greek Independence*, σ. 251.

³ D. Dakin, « *British intelligence*... », σ. 37.

⁴ Πβλ. ἔ.ἄ., σσ. 35-37.

⁵ Εἰς τὸ κντίον C.O. 136/1065 εὐρίσκεται, μεταξὺ τεσσάρων ἄλλων βιβλίων, πρωτόκολλον μυστικῶς ἀποσφραγισθῆναι ἐπιστολῶν φέρον διὰ μολυβδίδος τὸν τίτλον « *Capodistria correspondence* » ἐπὶ δὲ τῆς ράχεως τὸν ἀριθμὸν 588. Μικροταινία τοῦ πρωτοκόλλου τούτου ὑπάρχει ἐν τῷ I.A.N.E.

⁶ Βλ. D. Thomas-L. Case, *Guide to the diplomatic archives of Western Europe*, σσ. 110-119.

πλήν ἄλλων στοιχείων, εὐρίσκεται καὶ ἡ πλουσία ἀλληλογραφία τῆς Βασιλίσσης Βικτωρίας ἐν τῷ Κολλεγίῳ τῆς Ὁξφόρδης *Christ Church*, ὅπου τὸ ἀρχεῖον τοῦ Λόρδου *Salisbury* παρ' ιδιώταις, κλπ.

ΑΞΙΑ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΦΩΤΟΓΡΑΦΗΘΗΣΟΜΕΝΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Τὸ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐκτεθέντων προγραμμάτων μικροφωτογραφήσεως συγκεντρωθῆσόμενον ὕλικόν ἐν τῷ *I.A.N.E.* δύναται νὰ ἀποβῇ πολύτιμος πηγὴ εἰδήσεων διὰ τοὺς ἐν Ἑλλάδι ἀσχολουμένους μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ, ὅχι μόνον ἔνεκα τοῦ πλούτου καὶ τῆς ποιότητος τῶν πληροφοριῶν του, ἀλλὰ καὶ ἔνεκα τῆς ἀδιασπάστου συνεχείας του καὶ τῆς μεθοδικῆς κατατάξεώς του.

Ὑπάρχοντες βεβαίως ἐντὸς τοῦ ὕλικου τούτου καὶ στοιχεῖα μικρᾶς ἀξίας ἢ ἄνευ ἀξίας, καθὼς καὶ ἔγγραφα εἰς διπλοῦν ἢ καὶ εἰς τριπλοῦν. Ἡ παράλειψις τῶν στοιχείων τούτων ἀπὸ τὰς μικροταινίας δὲν κρίνεται ἐν τούτοις σκόπιμος : α') διότι ἡ μικροφωτογράφησις των θὰ στοιχίσῃ ὀλιγώτερον ἀπὸ τὸν ἀποκλεισμόν των, ὅστις προϋποθέτει μακρὰν ἔρευναν ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Λονδίνου· β') διότι ὠρισμένα στοιχεῖα, ἀσήμαντα καθ' ἑαυτὰ ἐκ πρώτης ὄψεως, ἀποκοτῶν ἀξίαν ἐν συσχετισμῷ πρὸς ἄλλα· καὶ γ') διότι διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοιούτων στοιχείων θὰ διεσπᾶτο ἡ ἀρχειακὴ ἐνότης τοῦ μικροφωτογραφηθησομένου ὕλικου, ἣτις θεωρεῖται σπουδαῖον προσὸν μιᾶς πηγῆς, προκειμένου αὕτη νὰ χρησιμοποιηθῇ οὐχὶ δι' ἐν συγκεκριμένον θέμα, ἀλλὰ διὰ ποικίλα θέματα καὶ ὑπὸ διαφόρων ἐρευνητῶν.

Μέρος τοῦ μικροφωτογραφηθησομένου ὕλικου εἶναι ἤδη δημοσιευμένον κυρίως εἰς τὰς βρετανικὰς κυναῖς βίβλους. Ἡ δημοσίευσις αὕτη ἐν τούτοις οὐδόλως καθιστᾷ περιττὴν τὴν ἔρευναν τῶν ἀντιστοιχῶν ἀρχείων, εἴτε τὴν ἄμεσον εἴτε τὴν διὰ μικροταινιῶν, ὅχι μόνον διότι τὰ ἐν ταῖς κυναῖς βίβλοις ἔγγραφα ἀποτελοῦν τμῆμα τοῦ ὅλου, ἀλλὰ καὶ διότι εἰς πλείστας περιπτώσεις ἔχον δημοσιευθῇ περικεκομμένα, ἡ δὲ ἐπιλογὴ των ἔχει γίνεαι ἐπὶ τῇ βάσει πολιτικῶν κριτηρίων.

Διὰ τὴν συστηματικὴν ἀξιοποίησιν τοῦ συγκεντρωθησομένου ὕλικου πρέπει νὰ καταρτισθοῦν καὶ νὰ δημοσιευθοῦν ὑπὸ τοῦ *I.A.N.E.* πλήρεις κατάλογοι, ἐπιτομαὶ καὶ εὑρετήρια τῶν εἰς αὐτὸ περιλαμβανομένων ἐγγράφων. Ἐπίσης πρέπει νὰ δημοσιευθοῦν κατ' ἐπιλογὴν καὶ ἔγγραφα *in extenso*. Διὰ τοιαύτας δημοσιεύσεις, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς σειρὰς *F.O. 32* καὶ *F.O. 286*, παρεσχέθη ἤδη ὑπὸ τοῦ *Public Record Office* ἔγγραφος ἄδεια εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν.

Ἀνεξαρτήτως τῆς ἐργασίας ταύτης, τὸ συγκεντρωθῆσόμενον ὕλικόν πρέπει νὰ τεθῇ ἀμέσως εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἐρευνητῶν, οἱ ὅποιοι, μέχρι τοῦ καταρτισμοῦ τῶν ἀνωτέρω καταλόγων, ἐπιτομῶν καὶ εὑρετηρίων, δύνανται νὰ βοηθηθοῦν εἰς τὴν μελέτην του ἀπὸ τὰ μικροφωτογραφηθῆσόμενα ὑπηρεσιακὰ πρωτόκολλα καὶ εὑρετήρια. Ἡ ἀξιοποίησις τοῦ ὕλικου τούτου πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῇ καὶ διὰ τῆς ἐνηθάρρυνσεως τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν ὅπως τὸ χρησιμοποιήσουν εἰς διδακτικὰς διατριβὰς ἢ ἄλλας πραγματείας.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Νοεμβρίου 1963

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ *I.A.N.E.*

Ἐλευθ. Πρεβελάκης